

การกำเนิดนิกายสรวาสติวาท (1)

説一切有部の成立 (1)

มีโตะโมะ เคนโย

การกำเนิดนิกายสรวาสติวาท (1)

มิโตะโมะ เคนโย

บทคัดย่อ

นิกายสรวาสติวาทเป็นหนึ่งใน 18 นิกายแห่งยุคแตกนิกายของพระพุทธศาสนาในสมัยอินเดียโบราณ หากพิจารณาความหมายของชื่อนิกาย เป็นการชี้ให้เห็นว่า นิกายสรวาสติวาทยอมรับการมีอยู่จริงของสรรพสิ่ง ทั้งๆ ที่พระพุทธศาสนาปฏิเสธในประเด็นนี้ ก่อให้เกิดเป็นข้อสงสัยที่คล้ายเป็นคำถามพินทุ์ ธรรมดาทั่วไปว่า “สรวาสติ” เป็นชื่อที่มีมาตั้งแต่แรกหรือไม่ เนื่องจาก นิกายสรวาสติวาท มีชื่อเรียกอื่นอีก ได้แก่ เหตุวาท 一切語言部 วิชัชยวาทิน ตามที่ได้บันทึกไว้ในคัมภีร์ต่าง ๆ

คำว่า “สัพพัตถวาท” ก็เป็นชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่ง ที่คาดว่า เป็นชื่อเรียกที่มีมาก่อนแนวคิดเรื่อง ‘สรรพสิ่งมีอยู่จริง’ จะได้รับการจัดเรียบเรียงให้เป็นระบบจนเป็นแบบแผนขึ้นมา หลังจากนั้น จึงมีชื่อว่า สัพพัตถวาท หรือสรวาสติวาท ในกาลต่อมาหรือไม่ นี่เป็นข้อสมมติฐานที่จะทำการหาคำตอบในบทความ

คำสำคัญ : สรวาสติวาท, เหตุวาท, วิชัชยวาทิน, สัพพัตถวาท, สัพพัตถวาท

說一切有部の成立 (1)*

MITOMO Kenyō**

Abstract

說一切有部は現実肯定的にとれる名称を付けていますが、はたして彼ら自身当初から說一切有部と称していたのだろうかと素朴な疑問を抱かざるを得ない。說一切有部はまた說因部、因論、一切語言部、分別說部などと称されていたと伝承されており、もともとは彼らがそれぞれ称していたようだ。sabbatthavāda という名称は一切が有るという教理が整理される以前の特色を示しており、後に sabbatthivāda、sarvāstivāda と自他とも呼ぶようになったのではないかと考えられる。その問題を明らかにしたい。

キーワード：說一切有部, 說因部, 分別說部, sabbatthavāda, sabbatthivāda

* ตีพิมพ์ใน *Journal of Indian and Buddhist Studies* 印度学仏教学研究 89 : 1-11 แปลและเรียบเรียงโดย เมธี พัทธกษิระธรรม

** ศาสตราจารย์กิตติคุณ Mitomo Kenyō (三友健容) มหาวิทยาลัยริทโซ (立正大学) โตเกียว ประเทศญี่ปุ่น

1. บทนำ¹

ชื่อนิกายในพระพุทธศาสนายุคแรกนิกายในอินเดียมีการเรียกขานแตกต่างกันออกไปตาม ชื่อพื้นที่ที่นิกายนั้นเผยแผ่อยู่ ชื่อผู้นำที่เป็นอาจารย์ชื่อตามมติธรรม²ที่นิยามความเป็นนิกาย ในกรณีหลัง หนึ่งในนั้นคือนิกายสรวาสติวาท ซึ่งตั้งชื่อด้วยการยอมรับการมีอยู่จริง[ของสรรพสิ่ง] ทั้ง ๆ ที่ในยุคพระพุทธศาสนาดั้งเดิมได้ปฏิเสธการมีอยู่จริงของโลก เพราะโลกเต็มไปด้วยความทุกข์ ดังนั้น จึงทำให้เกิดข้อสงสัยว่า ในยุคแรกของนิกายนี้เรียกนิกายตัวเองว่า "สรวาสติวาท"³ (ภาษาสันสกฤต, ภาษาบาลี: สัพพัตติวาท⁴, ภาษาจีน: 說一切有部)⁵ หรือไม่

¹ บทความนี้แปลและเรียบเรียงมาจากบทความภาษาญี่ปุ่นชื่อว่า 說一切有部の成立 ของศาสตราจารย์กิตติคุณ Mitomo Kenyō แห่งมหาวิทยาลัยริโซ ซึ่งได้มอบให้ทางวารสารธรรมธาราเป็นผู้ถ่ายทอดออกมาเป็นภาษาไทย ทางวารสารจึงนำมาลงในหมวดบทความพิเศษ เพื่อให้ผู้สนใจได้ศึกษา ซึ่งการศึกษาเกี่ยวกับประเด็นนี้ทางวงวิชาการพุทธศาสตร์บ้านเรายังมีน้อยมาก หรือเรียกว่า แทบไม่ปรากฏให้เห็น ดังนั้น จึงเป็นโอกาสสำหรับผู้กระหายใคร่รู้ในการศึกษา เนื่องจากบทความนี้มีความยาวและเป็นการศึกษาโดยสำรวจคัมภีร์ที่แตกต่างกันมากมายทั้งทางพระพุทธศาสนาฝ่ายเหนือ-ใต้ ซึ่งเป็นที่ไม่คุ้นเคย จึงขอแบ่งลงเป็น 2 ตอน นอกจากนั้น เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ผู้อ่าน จะเพิ่มการอธิบายคำศัพท์หรือประเด็นที่ไม่คุ้นเคยให้เหมาะสมกับเนื้อหาและเวลา ในกรณีที่เพิ่มเติมข้อมูล จะใส่ (ผู้แปล) กำกับไว้ท้ายที่สุดนี้ ขอขอบคุณ รศ.ดร. สุมาลี มหณรงค์ชัย ที่ได้ให้คำแนะนำต่าง ๆ (เมธี พัทธกษีระธรรม ผู้แปล)

นอกจากนั้น นิกายนี้ยังมีชื่อเรียกอีกหลายชื่อตามตำนานต่าง ๆ เช่น เหตุวาทีน (因論) วิภังชวาทีน (分別說部) มุรุนตกะ (Muruntaka) และ 一切言語部 ซึ่งอาจเป็นชื่อของนิกายนี้มาแต่เดิม ทว่าภายหลังได้มีการจัดระเบียบเนื้อหาของมติธรรม ก่อเกิดลักษณะเฉพาะตนที่โดดเด่น ทำให้ทั้งฝ่ายตนเองและฝ่ายอื่นเรียกว่า "สรวาสติวาท" หรือไม่ ในลำดับถัดไปจะสำรวจรายชื่อทั้งหลายที่กล่าวมาแล้วข้างต้นนี้ในหลักฐานต่าง ๆ

(เชิงอรรถ ต่อจากหน้าที่แล้ว)

- 2 คำว่า มติธรรม คือ คำสอนหลักของนิกายต่าง ๆ หรืออาจเรียกว่า หัวข้อธรรมหลักของนิกายต่าง ๆ ซึ่งเป็นคำศัพท์ที่ให้การชี้เฉพาะลงไป ดังนั้น คำว่า มติธรรม ในที่นี้ ผู้แปลมุ่งหมายถึง คำสอนหลักหรือหัวข้อธรรมเฉพาะนิกายนั้น ๆ ในยุคพระพุทธศาสนาที่แตกเป็น 18 นิกายเป็นต้นมา (ผู้แปล)
- 3 นักวิชาการต่างประเทศมักจะเรียกชื่อนิกายนี้ว่า สรวาสติวาทีน ซึ่งผู้แปลสันนิษฐานว่า เป็นคำศัพท์ที่ปรากฏในคัมภีร์สันสกฤต จึงเรียกตามชื่อที่ปรากฏในหลักฐานว่า สรวาสติวาทีน เช่นนี้สืบต่อกันมา แต่เพื่อเป็นการป้องกันความสับสน และอำนวยความสะดวกแก่ผู้อ่าน ผู้แปลจึงใช้คำว่า สรวาสติวาท ตลอดทั้งบทความนี้ (ผู้แปล)
- 4 คำว่า สัพพัตถวาท ปรากฏในคัมภีร์ทีปวังสะ ส่วนคำว่า สัพพัตถิกวาท ปรากฏอยู่ในคัมภีร์กถาวัตรอุรธกถา สำหรับคำว่า สัพพัตถิกวาท เป็นคำที่นิยมใช้ในวงวิชาการพุทธศาสตร์บ้านเรา เนื่องจากอรรถกถาบาลีฉบับสยามรัฐมีคำอ่านที่แตกต่างจากฉบับสมาคมบาลีปกรณ์ (PTS) ในกรณีนี้ไม่ทราบอย่างแน่ชัดว่า คำว่า "สัพพัตถิกะ" มาจากคำว่า ① สัพพัตถะ+อิกะ หรือ ② สัพพัตถิ+กะ ซึ่งความหมายของ ① และ ② จะมีความหมายต่างกันมาก เนื่องจากเป็นประเด็นที่ต้องวิเคราะห์อย่างละเอียด จึงขอเสนอในโอกาสต่อไป ในบทความนี้จะขอใช้คำศัพท์นี้ว่า "สัพพัตถิกวาท" ตามภาษาบาลีฉบับสมาคมบาลีปกรณ์ ซึ่งผู้เขียนคือ Mitomo ใช้เป็นต้นฉบับ (ผู้แปล)

2. การกำเนิดสรวาสติวาท

ก) ชื่อนิกายที่ปรากฏในคัมภีร์ต่าง ๆ

คัมภีร์ที่บันทึกเกี่ยวกับข้อมูลการแตกนิกาย ได้กล่าวว่า ในช่วงหลังพุทธปรินิพพาน 100 ปี มีกลุ่มสงฆ์ที่มีจำนวนมากกล่าวว่า "วัตถุ 10 ประการเป็นธรรม" กับฝ่ายที่มีจำนวนน้อยแย้งว่า "นี่เป็นอธรรม" จึงเกิดแตกออกเป็นฝ่ายมหาสังฆิกะ⁵ และฝ่ายเถรวาท หรือเรื่องราวเกี่ยวกับ

- ⁵ โดยทั่วไป นักวิชาการพุทธศาสตร์บ้านเราเรียกนิกายนี้โดยอิงภาษาบาลีว่า มหาสังฆิกะ ส่วนคัมภีร์ภาษาสันสกฤตเรียกนิกายนี้ว่า มหาสงฆิกะ หากอ้างอิงชื่อนิกายตามคัมภีร์ที่มีภาษาบันทึกแตกต่างกัน ชื่อเรียกก็จะมี ความแตกต่างกันออกไปบ้าง แต่ถึงแม้จะมีชื่อเรียกแตกต่างกันออกไป การเรียกชื่อนิกายตามแหล่งคัมภีร์ที่อ้างอิงในฐานะที่เป็นคัมภีร์ปฐมภูมิเป็นเรื่องที่ทำ อย่างเป็นปกติวิสัยของนักวิชาการ แม้กระนั้นก็ตามในแง่มุมมองของการสื่อสารที่เกิดขึ้นจริง มักเกิดความสับสนขึ้นกับผู้อ่านว่า เป็นนิกายเดียวกันหรือไม่ หรือ อีกกรณีคือ เนื่องจากผู้อ่านคุ้นเคยกับคำว่า มหาสังฆิกะ ซึ่งเป็นคำศัพท์ที่นิยมใช้กันมาก จึงคิดว่าคำว่า มหาสงฆิกะ เป็นคำศัพท์ที่ใช้อย่างไม่ถูกต้อง

จากข้างต้นที่กล่าวมา เป็นประเด็นที่ควรพิจารณาว่า หากเราใช้คำ ศัพท์ที่คุ้นเคยและใช้คำศัพท์คำเดียวเพื่อให้เป็นเอกภาพตลอดบทความ เพื่อ ง่ายต่อการสื่อสาร แต่หากกังวลเพียงประเด็นข้างต้นนี้ การใช้คำศัพท์ตาม ข้อมูลปฐมภูมิที่บันทึกไว้อย่างแตกต่างตามสายจารีต แตกต่างตามภาษา โบราณที่ใช้ แตกต่างตามภาษาของผู้แปลคัมภีร์ในสมัยโบราณ นี่คงจะเป็น โจทย์ที่น่าพิจารณาในการที่จะสร้างความสมดุลกันอย่างไรในประเด็นการ ใช้คำศัพท์

(เชิงอรรถ อ่านต่อหน้าถัดไป)

"วัตถุ 5 ประการที่เป็นอธรรม" ของพระมหาเถระทำให้คณะสงฆ์เกิดการแตกแยก เป็นต้น เกี่ยวกับประเด็นเหล่านี้ ผู้เขียนได้มีโอกาสนำเสนอบทความไปแล้วในหนังสือรวมบทความวิชาการเนื่องในวาระครบรอบ 70 ปี ของ ดร. อะไซ⁶ จึงขอละรายละเอียดไว้ ณ ที่นี้

ตามตำนานที่ปรากฏในคัมภีร์สมยเภทปรจนจักร⁷ ซึ่งถือเป็นคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาฝ่ายเหนือ ที่เกี่ยวกับด้านประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาและการแตกนิกาย รจนาโดย พระวสุมิตร บันทึกว่า ในระหว่างปีที่ 300 หลังพุทธปรินิพพาน นิกายสรวาสติวาทได้แยกตัวออกมาจากนิกายเถรวาท หากเราคำนวณตามทฤษฎีของศาสตราจารย์ Nakamura (中村 元) เกี่ยวกับปีพุทธปรินิพพาน (ก่อนคริสต์ศักราช 383 ปี)⁸ นิกายสรวาสติวาทจะเกิดในช่วง 180-80 ปีก่อนคริสต์ศักราช⁹

(เชิงอรรถ ต่อจากหน้าที่แล้ว)

แต่อย่างไรก็ตาม ในบทความนี้ เพื่ออำนวยความสะดวกในการอ่าน และความเป็นเอกภาพ ผู้แปลจึงขอใช้คำว่า มหาสังฆิกะ ตลอดทั้งบทความ (ผู้แปล)

⁶ Mitomo (1997: 935-967)

⁷ ดูรายละเอียดเกี่ยวกับคัมภีร์สมยเภทปรจนจักรที่ เมธี พัทธกษิระธรรม (2559ก, 2559ข) (ผู้แปล)

(เชิงอรรถ อ่านต่อหน้าถัดไป)

(เชิงอรรถ ต่อจากหน้าที่แล้ว)

- 8 ทฤษฎี 383 ปี หมายถึง 383 ปีก่อนคริสต์ศักราช เป็นปีพุทธปรินิพพาน โดยคำนวณจากหลักฐานทางพระพุทธศาสนาฝ่ายเหนือเป็นหลัก ทฤษฎีของ Nakamura เป็นที่แพร่หลายในประเทศญี่ปุ่นโดยชุมชนสนับสนุนหลักฐานทางพระพุทธศาสนาฝ่ายเหนือ วิธีการคำนวณทฤษฎี 383 ปี คือ $268 + 116 - 1 = 383$ ในที่นี้ขออธิบายตัวเลขต่าง ๆ ดังนี้

(1) ตัวเลข 268 หมายถึง ปีที่พระเจ้าอโศกขึ้นครองราชย์คือ ก่อนคริสต์ศักราช 268 ปี

(2) ตัวเลข 116 หมายถึง ระยะเวลาระหว่างปีที่พระเจ้าอโศกขึ้นครองราชย์กับปีที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานห่างกันนับได้เป็นจำนวน 116 ปี โดยอ้างหลักฐานจากคัมภีร์ของสรวาสติวาท แต่ตัวเลขนี้เป็นตัวเลขที่ยังไม่แน่นอน เนื่องจากในคัมภีร์ของสรวาสติวาทมีบันทึกว่า 100 กว่าปีบ้าง, 116 ปีบ้าง และ 160 ปีบ้าง

(3) ตัวเลข 1 หมายถึง ตัวเลขที่ต้องนำไปหักออกจากจำนวนปีที่เกินขึ้นมา 1 ปี ซึ่งเกิดจากการคำนวณโดยนำตัวเลขข้อ (1) และ (2) มาบวกกัน จึงได้จำนวนปีที่เกินมา 1 ปี เป็นค่าที่เกิดจากการนับปีไล่จากพุทธกาล (1) และการนับย้อนจากปีคริสต์ศักราช (2) ให้มาบรรจบกับปีขึ้นครองราชย์ของพระเจ้าอโศก

คำอธิบายที่กล่าวไว้ในประเด็นข้างต้น ขอกราบขอบพระคุณ พระครูปลัดสุวัฒนโพธิคุณ (สมชาย ฐานวุฑฺโฒ) ที่ให้ความอนุเคราะห์ชี้แนะและท้วงติงผู้แปล และสามารถติดตามรายละเอียดได้ในบทความ "ปีพุทธปรินิพพาน" ของพระครูปลัดสุวัฒนโพธิคุณในวารสารธรรมธารารอบต่อไป (ผู้แปล)

- 9 ผู้แปลสันนิษฐานว่า ตัวเลข 180-80 ปีก่อนคริสต์ศักราช มาจากการคำนวณดังนี้ $383 - 200 = 183$ และเพื่อให้่ายต่อการคำนวณ จึงปัดลงให้เป็น 180 จากนั้นจึงนำไปลบด้วย 100 ผลลัพธ์คือ 80 ในกรณีนี้ ตัวเลข 200 และ 100 มาจากปีที่ 300 หลังพุทธปรินิพพาน หมายความว่า อยู่ในช่วง 200-300 ปี หลังพุทธปรินิพพาน (ผู้แปล)

คำนวณว่า ปีพุทธปรินิพพานเป็นปีที่ 218 ก่อนปีขึ้นครองราชย์ของพระเจ้าอโศก (ราวก่อนคริสต์ศักราช 270 ปี)¹² การกำเนิดนิกายสรวาสติวาทจะอยู่ในช่วงก่อนคริสต์ศักราช 280-180 ปี¹³

บุคคลที่มีความเกี่ยวข้องลึกซึ้งที่สุดในการกำเนิดนิกายสรวาสติวาทคือ พระกาดยายนีบุตร ผู้รจนาคัมภีร์อภิธรรมชฎานปรัสถาน¹⁴ ศาสตราจารย์ชิซุทานิ (静谷正雄) นักวิชาการชาวญี่ปุ่นมีความเห็นว่า นิกายสรวาสติวาทถือกำเนิดในพื้นที่ทางภาคพายัพของเมืองมถุรา

12 ในกรณีนี้เป็นการอ้างจากหลักฐานทางคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาฝ่ายใต้ แม้ Mitomo จะไม่ได้บอกปีพุทธปรินิพพานว่าเป็นปีใด แต่หากนำข้อมูลจากเนื้อหาในบทความมาคำนวณ คาดว่าจะได้ตัวเลข 487 หมายถึง 487 ปีก่อนคริสต์ศักราชเป็นปีพุทธปรินิพพาน โดยมีวิธีการคำนวณดังนี้ $270 + 218 - 1 = 487$ แต่โดยปกติแล้ว นิยมใช้ทฤษฎี 485 หมายถึง 485 ปีก่อนคริสต์ศักราชเป็นปีพุทธปรินิพพาน ($268 + 218 - 1 = 485$) ดังนั้นผู้แปลสันนิษฐานว่า ตัวเลข 270 เป็นความเห็นของ Mitomo เอง แต่ไม่ทราบได้อย่างชัดเจนว่า ความแตกต่างระหว่างตัวเลข 270 และ 268 มีหลักในการคำนวณอย่างไร (ผู้แปล)

13 ผู้แปลสันนิษฐานว่า ตัวเลข 280-180 ปีก่อนคริสต์ศักราช มาจากการคำนวณดังนี้ $487 - 200 = 287$ และเพื่อให้ง่ายต่อการคำนวณ จึงปัดให้เป็น 280 จากนั้นจึงนำไปลบด้วย 100 ผลลัพธ์คือ 180 (ผู้แปล)

14 คัมภีร์อภิธรรมชฎานปรัสถาน (阿毘達磨毘婆沙論) เป็นคัมภีร์ของนิกายสรวาสติวาทที่สำคัญ ปัจจุบันหลงเหลือเพียงแค่พากย์จีน 2 ส่วน ได้แก่

(1) 阿毘達磨毘婆沙論 20 ผูก แปลโดยพระเสวียนจั่ง ในช่วงปี

ได้สัมผัสใกล้ชิดกับมติธรรมและการเผยแผ่ของนิกายมหาสังฆิกะซึ่งเป็นองค์กรสงฆ์ที่แข็งแกร่งมากในเมืองมถุรา ดังนั้น นิกายสรวาสติวาทจึงเริ่มสร้างอาวุธด้านปรัชญาแนวคิดให้มีแบบแผนโดยใช้คัมภีร์อภิธรรมชฎาน-
ปรสถาน รจนาโดยพระกาทยายนีบุตร และพยายามปักฐานที่มั่นให้เข้มแข็งด้วยความเป็นเลิศด้านต่าง ๆ ณ กาศมีระ-คันธาระ เป็นนิกายที่ยืนหยัดในแนวคิดเรื่อง "สรรพสิ่งมีอยู่" ที่ต้องเผชิญกับทัศนะในพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปคือ "สรรพสิ่งไม่มีอยู่จริง เป็นเพียงสิ่งสมมติขึ้น"¹⁵

ชื่อนิกายสรวาสติวาทตามหลักฐานประวัติศาสตร์ทางโบราณวัตถุ คาดว่าปรากฏขึ้นครั้งแรกที่จารึกเสาหัวสิงห์ ณ แคว้นมถุรา และจารึกที่รั้ว ณ สารนาถ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) ที่เมืองมธุราพบคำว่า Sarvastivadana, Sarvastivatrana ในจารึกเสาหัวสิงห์¹⁶ นอกจากนิกายสรวาสติวาทแล้ว นิกายที่เข้มแข็งอีกนิกายคือ นิกายมหาสังฆิกะ โดยสันนิษฐานจากข้อความในศิลาจารึกที่อ้างว่า มเหสี Ayasia Kamuia ของ Mahākṣatrapa Rajula แห่งราชวงศ์ศกะมีศรัทธาต่อนิกายสรวาสติวาท ซึ่งอาจเข้าใจได้ว่า มีความเข้มแข็งที่สามารถต่อกรกับนิกายมหาสังฆิกะได้หากคำนวณอายุของศิลาจารึกนี้ ชิซุทานิเห็นว่าอยู่ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 1 แต่ ซึกาโมะโตะ (塚本啓祥) กลับเห็นว่าอยู่ในช่วงระหว่างศตวรรษที่ 1 ก่อนคริสต์ศักราชจนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 1

2) ที่สารนาถ ในจารึกของรั้วที่ถูกค้นพบ มีการสลักไว้ว่า "... ācāryyaṇam Sarvāstivādinam parigrāhe... (แปลว่า ...ภายใต้การถือครองโดย พวกอาจารย์สรวาสติวาทินทั้งหลาย...)" ชิซุทานิชี้ว่า หากพิจารณาจากตำแหน่งที่ขุดพบรั้วนี้ สถาปัตยกรรมที่สร้างในยุคพระเจ้าอโศก โดยมีสารนาถเป็นศูนย์กลาง อาจอยู่ภายใต้การดูแลของนิกายสรวาสติวาท¹⁷ จารึกนี้ไม่มีการบันทึกวันเดือนปีไว้ แต่เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในยุคสมัยพระเจ้าอโศก คาดว่าอย่างเร็วสุดมีการเรียกชื่อนิกายสรวาสติวาทแล้วในสมัยนั้น

¹⁶ Shizutani (1978: 117)

¹⁷ Shizutani (1978: 120)

นอกจากนี้ นิกายสรวาสติวาท ยังมีชื่อเรียกอื่น ๆ อีก เช่น

- **【一切語言部】** เป็นชื่อที่พบในคัมภีร์มัญชุศรีปริปถจนา¹⁸
- **【因論】** เป็นชื่อที่พบในคัมภีร์十八部論 ซึ่งเป็นคัมภีร์สมยเภท-
ปรจนจักร พากย์จีน¹⁹
- **【說因部】** เป็นชื่อที่พบในคัมภีร์ 異部宗輪論、部執異論 ซึ่งเป็น
คัมภีร์สมยเภทปรจนจักร พากย์จีน ส่วนวนพระเสวียนจั้ง และพระ
ปรมาธะ ตามลำดับ²⁰
- มีบางกลุ่ม กล่าวว่า อดีต อนาคต ปัจจุบันทั้งหมดมีอยู่ จึงได้ชื่อ
ว่า สรวาสติวาท
- ในนั้น [มีบางพวก] กล่าวว่าบางอย่างก็มีอยู่ หมายถึง ไม่ใช่ว่า
กรรมทั้งหมดจะมีผล บางอย่างไม่มีอยู่ หมายถึง เวทนาต่อกรรมทั้งหมด
ไม่ส่งผลต่ออนาคตเป็นต้น เมื่อกล่าวอย่างจำแนกเช่นนี้ จึงเรียกว่า
วิภังชวาทิน

18 T14: 501b

19 ดุรายละเอียดที่ เมธี พัทธกษัตริธรรม (2559ก: 71-78) (ผู้แปล)

20 ดุรายละเอียดที่ เมธี พัทธกษัตริธรรม (2559ก: 71-78) (ผู้แปล)

· มีบางพวกล่าว่า สรรพสิ่งที่ปรากฏผ่านไปแล้ว ปรากฏอยู่ในขณะนี้ และยังไม่ปรากฏ เนื่องจากเหตุ จึงเรียกว่า เหตุวาท

· บางพวกอยู่ที่ภูเขาคูรัมมุนทะ จึงเรียกว่า นิกายคูรัมมุนทะ

ยกเว้นคำว่า วิภังชวาทีน ไม่ปรากฏชื่ออื่นในจารึก มีเพียงชื่อนิกายเหตุวาทีน ที่ปรากฏในคัมภีร์กถาวัตถุรรถกถาเพียงเล็กน้อย ดังนั้นก่อนที่จะมาใช้ชื่อ สรวาสติวาท เราควรพิจารณาชื่อเรียกอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย เพื่อหาร่องรอยก่อนที่จะกำเนิดมาเป็นสรวาสติวาท ในหัวข้อถัดไป จะขอสำรวจเกี่ยวกับชื่อ มุรุนตกะ

ข) มุรุนตกะ (Muruntaka), คูรัมมุนทะ (Urumundaka), รุรัมมุนทะ (Rurumundaka)

คำว่า มุรุนตะ (บ้างก็เรียก คูรัมมุนทะ, คูรัมมุนทะ, รุรัมมุนทะ) เป็นชื่อภูเขาลูกหนึ่งที่แคว้นมคธ โดยมีความเกี่ยวข้องกับ พระอุปคุปตะ พระศานกวาสี (Śāṇakavāsī) มีบันทึกในคัมภีร์อโศกาทาน²¹ เป็นตำนานของนิกายสรวาสติวาทที่เผยแผ่อยู่ที่แคว้นมคธ

21

T2: 165b-170c; T50: 102b-106a; T50: 135b-141b; Div: 382-405

พระอุปคุปตะเป็นอาจารย์ของพระเจ้าอโศก และเป็นศิษย์ของพระศาสนกวาสี ได้นำเพ็ญเพียรที่วัดนฏฏิกกา (Natabhatikā) ณ อุรัมมุนทบรรพต (Urumunda)²² ในแคว้นมถุรา ส่วนพระศาสนกวาสีเป็นศิษย์พระอานนท์ ได้รับหน้าที่ให้ไปเผยแผ่ที่แคว้นมถุรา ฝ่ายพระที่ไปเผยแผ่ที่กาศมีระคือ พระมถยันติกะซึ่งเป็นศิษย์พระอานนท์เช่นเดียวกัน จึงคาดว่าพระเถระทั้งสองท่านนี้ทำการเผยแผ่ในช่วงสมัยเดียวกัน แต่เนื่องจากว่าพระมถยันติกะเป็นศิษย์ของพระอานนท์ตอนช่วงใกล้นิพพาน ดังนั้นพระอุปคุปตะควรมีอายุพรรษามากกว่า

ในด้านทัศนะเชิงพุทธปรัชญาของพระศาสนกวาสีมีปรากฏอยู่ในการวิวาทะ เช่น พระศาสนกวาสีแย้งกับฝ่ายที่สุดโต่งในด้านการถือศีลและพระวินัย โดยพระศาสนกวาสีเห็นว่า การมีทิสฺสที่บริสุทธิ์คือปรมาตถแห่งศีล แต่ฝ่ายวินัยเห็นว่า ห้ามละเมิดโดยเด็ดขาดไม่ว่าจะเป็นข้อบัญญัติเล็กน้อย ๆ ก็ตาม และมีความเห็นแย้งกับฝ่ายพหุสูตรโดยพระศาสนกวาสีเห็นว่า การเจริญเรื่องราวที่ฟังมาตามความเป็นจริง (yathābhuta?) คือการเป็นพหุสูตร แต่ฝ่ายพหุสูตรเห็นว่า ยิ่งฟังมากเท่าไร ยิ่งเป็นพหุสูตรมากเท่านั้น²³

²² คัมภีร์ Div ปรากฏคำว่า Rurumunda, Urumunda (Div: 349) แต่ในพากย์จีนแปลโดยถอดเสียงเป็นคำว่า "憂留曼荼" (T50: 117b) ซึ่งคาดว่า เป็นคำถอดเสียงของคำว่า Urumunda ดังนั้นจึงขอเลือกใช้เป็นคำว่า Urumunda

²³ T50: 117a

ในลำดับถัดไป จะสำรวจชื่อที่เรียกว่า เหตุวาท

ง) เหตุวาท (Hetuvāda)

เหตุวาท ก็เป็นชื่อหนึ่งของนิกายสรวาสติวาท มีปรากฏในคัมภีร์
กถาวัตถุอรรถกถา²⁶ ที่แสดงมติธรรมโต้แย้งกับฝ่ายสกวาทิ โดยจะนำ
มติธรรมเหล่านี้สอบทานกับคัมภีร์ทางฝ่ายเหนือว่ามีความสัมพันธ์กันหรือ
ไม่

[เครื่องหมาย [] ใช้กรณีเสริมความโดยตัวผู้แปลเอง ไม่มีคำนี้อยู่
ในต้นฉบับภาษาบาลี: ผู้แปล]

1. ในประเด็นเกี่ยวกับ อาสวกถา มีการกล่าวไว้ในคัมภีร์กถาวัตถุ
อรรถกถา ดังนี้

²⁶ คัมภีร์กถาวัตถุอรรถกถาของพระพุทธโฆสะ แปลเป็นภาษาญี่ปุ่นโดย
ซาโต้ มิตสึโอะ (佐藤密雄) ในที่นี้คือ Satō (1991)

ทางคัมภีร์ของนิกายสรวาสติวาท เช่น คัมภีร์อภิธรรมมหาวิภาษา²⁸ ได้นำเสนอเกี่ยวกับ อาสวะ 4 ที่เป็นแนวคิดของนิกายวิภิกขวาทิน แต่สรวาสติวาทเห็นแย้งเกี่ยวกับเรื่องอาสวะ 4 นี้ โดยอธิบายเป็นโสมะ 4 (四暴流) และโยคะ 4 (四轡)²⁹ แต่เนื้อหามีความเหมือนกับอาสวะ 4 และไม่พบประเด็นถกเถียงที่ว่าด้วยเรื่อง อาสวะ 4 ไม่เป็นอารมณ์ของอาสวะ

2. สัญญาเวทียตกถา มี สองกถา ในคัมภีร์กถาวัตถุอรรถกถากล่าวไว้ดังนี้

(1) สัญญาเวทียตนิโรธสมาบัติ...มีแต่ความดับขันธทั้ง 4 ดังนั้น [สัญญาเวทียตนิโรธสมาบัติ] นี้จึงไม่ใช่ทั้งโลกียะและโลกุตตระ แต่พวกเหตุวาททั้งหลายเห็นว่า [สัญญาเวทียตนิโรธสมาบัติ] ไม่ใช่โลกียะ ดังนั้น จึงเป็นโลกุตตระ³⁰

²⁸ T27: 247b; T28: 192c

²⁹ โสมะ 4 (四暴流) และโยคะ 4 (四轡) ได้แก่ (1) กาม, (2) ภพ (3) ทิฐิ (4) อวิชชา ในประเด็นเนื้อหาไม่มีความต่างกัน เพียงแค่ชื่อเรียกต่างกันเท่านั้น ระหว่างคำว่า โสมะ และโยคะ (ผู้แปล)

³⁰ Satō (1991: 708); Kv-a: 155; อภ.ปญจ.อ. 81/456 (แปล.มมร.2537); 81/420 (แปล.มมร.2556)

อักษรย่อและบรรณานุกรม

- AKBh *Abhidharmakośabhāṣya of Vasubandhu*. 1967. Tibetan Sanskrit Works Series vol.VIII. edited by P.Pradhan. Patna: K.P.Jayaswal Research Institute.
- Div *The Divyâvadâna, a collection of early Buddhist legends, now first edited from the Nepalese Sanskrit mss. in Cambridge and Paris*. 1886. edited by E. B. Cowell, and R. A. Neil. Cambridge: University press.
- T *Taishō-shinshū-daizōkyō* 大正新脩大藏經. 1924-1934. Tokyo: Daizōshuppansha.

เมธี พัทธกษัตริธรรม.

- 2559ก "Samayabhedoparacanacakra: คำแปลพร้อมเชิงอรรถวิเคราะห์ (1)." **ธรรมธारा วารสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา** 2 (1): 67-103. กรุงเทพฯ: สุขุมวิทการพิมพ์ จำกัด.
- 2559ข "Samayabhedoparacanacakra: คำแปลพร้อมเชิงอรรถวิเคราะห์ (2)." **ธรรมธारा วารสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา** 2 (2):57-106. กรุงเทพฯ: สุขุมวิทการพิมพ์ จำกัด.

AKANUMA, Chizen (赤沼智善).

- 1925 "Bunbetsu-ronsha-ni-tsuite 分別論者に就いて(ศึกษาเกี่ยวกับวิภทฺชยวาทิน)." *Shūkyō-kenkyū* 宗教研究 25: 43-64

CHOU, Jouhan (周 柔含).

- 2006 "Hiyusha-nitsuite-no-ichi-kōsatsu 「譬喩者」についての一考察 (An Investigation of the Dārṣṭānatika)." *Indogaku-bukkyōgaku-kenkyū* 印度学仏教学研究 110: 118-122(L).

HONJŌ, Yoshifumi (本庄良文).

- 1992 "Sautrāntika." *Indogaku-Bukkyōgaku-kenkyū* 印度学仏教学研究 40(2): 148-154(L).

KATO, Junshō (加藤純章).

- 1989 *Kyōryōbu-no-kenkyū* 經量部の研究 (งานวิจัยนิกายเสวตรานติกะ). Tokyo: shunjūsha.

KIMURA, Taiken (木村泰賢).

- 1968 *Abidatsumaron-no-kenkyū: Kimura -Taiken-zenshū* 4 阿毘達磨論の研究・木村泰賢全集 4 (งานวิจัยพระอภิธรรม - รวมผลงานเขียนของ คิมูระ ไทเคน ลำดับที่ 4). Tokyo: Daihorin-Kaku.

MITOMO, Kenyō (三友健容).

- 1997 "Goji-hihō-to-ubu-no-seiritsu 五事非法と有部の成立 (วัตถุ 5 ประการที่เป็นอธรรม และกำเนิดสรวาสติวาท)." *Nijiren-kyōgaku-no-shomondai : Asai-Endō-sensei-koki-kinen-ronnbunnshū* 日蓮教学の諸問題 : 浅井円道先生古稀記念論文集: 935-967(R). Kyoto: Heiraku-shoten.

PRZYLUSKI, Jean.

- 1940 "Dārṣṭāntika, Sautrāntika and Sarvāstivādin." *Indian Historical Quarterly* 16: 246-254.

SASAKI, Shizuka(佐々木 閑).

- 2007 Basharon-shohon-no-sougo-kankei 婆沙論諸本の相互関係 (ความสัมพันธ์ของคัมภีร์วิภาษศาสตร์ต่างสำนวน) *Indogaku-Bukkyōgaku-kenkyū* 印度学仏教学研究 56 (1) : 167-173 (L).

SATŌ, Mitsu'o(佐藤密雄).

- 1991 *Ronji-fu-kaku'on-chū* 論事付覚音註 (คำแปลคัมภีร์อภิธรรมกถาวัตถุและกถาวัตถุอรรถกถา). 2nd ed. Tokyo: Sankibōbusshorin.

